

נוהל עירוני להקמה וניהול הגינות הקהילתיות

בעיר תל אביב יפו ומסמך התחייבות העירייה והפעילים

הגינות הקהילתיות בת"א – יפו מוקמות ביוזמת התושבים ובתמיכת העירייה.

העיקרון המנחה את המדיניות העירונית בנושא הגינות הקהילתיות הוא, שעיריית תל-אביב – יפו אינה הגורם המוביל והאחראי לגינה הקהילתית, אלא גורם התומך בתושבים ומסייע להם להקים אותה.

ההקמה והאחזקה של הגינה הקהילתית היא באחריות התושבים ובסיוע של העירייה.

התפישה הרעיונית של הגינות הקהילתיות

העיר ת"א-יפו היא מהערים הצפופות בעולם, לפיכך יש חשיבות מיוחדת לשמור ולטפח את השטחים הפתוחים בעיר וליצור בהם סביבות תומכות חיים למגוון מינים של צומח ובעלי חיים. אוכלוסיית חיות הבר בתל-אביב-יפו מהווה חלק מהמרקם של הטבע העירוני, הכולל אזורי צמחייה טבעית, חורשות, פארקים ואזורי שיחים והן מיני בעלי-חיים שונים המתגוררים בסביבה העירונית, כגון ציפורים, עטלפים, צבים, קיפודים, פרפרים.

ההכרה בחשיבות שימור הטבע העירוני משקפת תפישה אקולוגית הרואה את הסביבה העירונית כמערכת בה מתקיימים קשרי גומלין (שמשמעותם היא תלות הדדית) בין הסביבה הפיסית (כמו מבנים, דרכים, ושטחים פתוחים) והאדם הצומח ובעלי החיים, בעיקר אלו המתקיימים בשטחים הפתוחים וזקוקים להגנה ולשמירה שלנו.

עידן זה מאופיין בהגברת הניכור בין אדם לזולתו ובהגברת מרוץ צריכת מוצרים ומשאבי הטבע. במציאות זו, ייחודה של גינה קהילתית היא בהיותה אי של טבע עירוני ושקט בלב המרחב העירוני הצפוף, המשמש גם כמוקד מקומי לפעילות סביבתית וחברתית.

גינות קהילתיות הנו מסגרת עבודה משותפת של קבוצת אנשים הרואים עצמם מחוייבים לאימוץ ולטיפוח שטח אדמה (ציבורי או פרטי). הגינה הקהילתית מזמנת קשרי גומלין בין תושבים ומצמיחה פעילות קהילתית סביב מטרה משותפת.

האופי והמבנה של הגינה הקהילתית ייקבעו על פי סוג השטח, האם קיימים בו ערכי טבע לשימור ולטיפוח כ"גינה מזמינה" של בעלי-חיים. בשטחים בהם אין ערכי טבע לשימור, אופי הגינה ייקבע על-פי הרצונות והצרכים של גרעין הפעילים בה.

הגינה יכולה להיות מבוססת על מגוון של צורות גידול: טיפוח שטח בור כגינה מזמינה, ערוגות אישיות ו/או משותפות של ירקות ו/או פרחים ו/או תבלינים ובוסתן עצי פרי.

המשותף לכולן הוא, שגינה כזו תתבסס על עקרונות אקולוגיים: על שתילת צמחייה אנדמית, המעודדת התפתחות סביבות תומכות חיים, חוסכת במים ועמידה יותר בפני מזיקים. הטיפול בגינה כזו תתבסס על חומרים ידידותיים לסביבה, ללא שימוש בכימיקלים.

עיד ללא הפסקה

תרומתן של הגינות הקהילתיות לאיכות החיים בעיר:

1. עידוד אזרחות פעילה - תושבים לוקחים אחריות על איכות חייהם ומשפיעים על העיצוב והשימוש בשטחים הציבוריים העירוניים, תוך ביסוס תקשורת ישירה עם נציגי הרשות המקומית.
2. חיזוק קשרי קהילה - עבודת צוות בין קבוצות ופרטים בקהילה הפועלים למען מטרה משותפת, תוך יחסים שוויוניים ובקבוצה רב-גילאית. היכרות חדשות תורמות להידוק קשרי גומלין בין אנשים בקהילה. העבודה בגינה מחזקת את תחושת השייכות של הפרט לסביבת מגוריו, תוך העצמת אוכלוסיות ויצירת מסגרת מקומית תומכת לפעילות חברתית ותרבותית. פעילות משפחתית בגינה מספקת הזדמנות לזמן איכות משמעותי. קיום מפגש שבועי קבוע ומפגשים תקופתיים בשבתות ובחגים כמו קבלת שבת, "שוקחתן", ארועי מוסיקה, אליהם מוזמנת הקהילה. בגינה יכולים להתקיים חוגים, ארוח תקופתי של קבוצות חברתיות כמו גיל הזהב, ארוח של ילדי גנים ובתי ספר סמוכים ועוד.
3. שימור מגוון ביולוגי מקומי של בע"ח וצמחי בר באזור בו יש ערכי טבע ועידוד סביבות תומכות חיים למגוון בעלי חיים על-ידי שתילת צמחייה המשמשת עבורם מזון ומחסה.
4. חינוך סביבתי - הגינה היא מרכז להגברת מודעות ולמידה של תכנים סביבתיים לכל גיל בנושאים כגון: הטבע העירוני, חקלאות בר-קיימא ותזונה בריאה, הפחתת הצריכה ומיחזור.
5. שיפור חזות השכונה ותדמיתה – טיפוח שטח פתוח מונע השלכת פסולת ומפר את תהליך ההזנחה שלו.
6. גידול תוצרת מזון - ירקות ופירות וכן תבלינים, צמחי מרפא, פרחים ועוד.

התנאים הנדרשים להקמת גינות קהילתיות בתל-אביב – יפו

- הקמתה של גינה קהילתית בתל-אביב - יפו היא יוזמה של תושבים, המקבלת סיוע מהעירייה.
- כדי שהעירייה תשקיע תקציבים במיזם של התושבים, צריכים להתקיים מספר תנאים המפורטים להלן.
1. הסיוע של העירייה בהקמת גינה קהילתית מותנית בקיומה של קבוצת תושבים, שיש לה גרעין פעילים המוכנים ומסוגלים להקים גינה מבחינה ארגונית. ההקמה והאחזקה של הגינה היא באחריות התושבים ועל כן גרעין התושבים הפעילים חייב להקצות מזמנו לאורך זמן, לתחזק ולפתח את הגינה.
- המדד להצלחתה של הגינה היא קבוצת פעילים מגובשת, המובילה את תהליך ההקמה והטיפוח של הגינה. היוזמה יכולה לבוא הן מהתושבים והן מהעירייה:
- יוזמה של קבוצת תושבים, הפונה לעירייה ומבקשת אישור לשימוש בשטח אדמה מסויים שאותר על-ידה.
 - העירייה מיידעת ומעודדת תושבים להתארגן כקבוצה להקמת גינה.

עיד ללא הפסקה

2. קבוצת התושבים המקימה את הגינה צריכה להיות בקשר שוטף עם רכזת גינות קהילתיות העירונית, המשמשת כמדריכה מקצועית וכאשת קשר בין התושבים ובין כל אגפי העירייה, החל מבדיקת ייעוד הקרקע על-ידי אגף שפ"ע ועד לפתרון בעיות העולות בתהליך ההקמה והפעילות של הגינה וכן לייזום ארועים קהילתיים ולשילוב קבוצות נוספות בקהילה.
3. היות וקיימת האפשרות כי שטחים חומים המאושרים כיום לצורך טיפוח גינה קהילתית ישמשו לבניה בעתיד ויהיה צורך לפנותם, אולם במידה ויידרש, יוקצה שטח חלופי בעת הצורך.
4. נציגות הקבוצה נדרשת לחתום על חוזה כתוב המשמש לתיאום ציפיות ומגדיר את המחוייבויות של כל הצדדים המעורבים בגינה, כולל ארגונים חברתיים/סביבתיים, העשויים להיות מעורבים בפרייקט. פעילי הגינה יחתמו על אישור קבלת ציוד מהעירייה והוא יהיה באחריותם המלאה.
5. להצבת מתקנים יש לבקש את אישור העירייה, אסור להוסיף מתקנים בגינות הקהילתיות ללא אישור העירייה מסיבות בטחוניות, כולל ספסלי ישיבה.
- העירייה אינה אחראית למתקנים אלה או למה שעלול לקרות כתוצאה מהצבתם והשימוש בהם.
6. למרות התפיסה העירונית, שגינה משמשת את כל התושבים ומזמינה את הקהילה להצטרף אליה, פעילי הגינה יכולים לגדר את גבולות השטח על ידי גדר חי בלבד.
7. השטח יטופל לפי עקרונות מקיימים תועדף שתילה של צמחייה מקומית, חסכונית במים, המושכת ציפורים ומגוון מינים של בעלי חיים ויוכן קומפוסט בגינה.
- בגינה לא יהיה שימוש בחומרי הדברה ובחומרי דיזון כימיים, ודיזון הגינה יהיה בקומפוסט, שהפעילים ייצרו במקום.
- בגינות ייתלו תיבות קינון ומתקני האכלה ושתיה למגוון ציפורים. בגינה יש להתקין גם מקומות מסתור לזוחלים ולקיפודים ואף לדאוג למקורות מזון עבורם.
7. יש לדאוג לחיסכון במים בכל שלב בתיכנון, ביצוע ואחזקת הגינה (בחירת צמחיה, מיחשוב השקיה, נעילת ברזים בתום העבודה, התאמה עונתית של מערכת ההשקיה).
8. רצוי, שבגינה תתפתח מסורת של פעילויות קהילתיות מגוונות ככל האפשר. במידה והשטח צמוד לבתי מגורים, תהיה התחשבות בשכנים.
9. יש לשמור על ניקיון המקום, על שלמות מערכת ההשקיה, הציוד והאלמנטים השונים בשטח.
10. באחריות הפעילים להגיע למשתלה העירונית בזמני חלוקת הירקות, צמחי ט"ו בשבט ואיסוף שקי קומפוסט וציוד לגינה (כלי עבודה, טפטוף ועוד).
11. יש לעדכן את העירייה במקרה של התפרקות הקבוצה, תוך פרק זמן קצוב.

עיד ללא הפסקה

המחויבות של העירייה:

1. לספק רכזת עירונית לגינון קהילתי, המדריכה את קבוצת התושבים כנדרש.
2. לספק תשתיות גינה, לאחר שקבוצת פעילי הגינה גובשה ועברה תקופת התבססות של כחדשיים.

התשתיות המסופקות על-ידי העירייה:

מערכת השקיה ממוחשבת

כלי עבודה בסיסיים שיופקו לפי הצורך

מים

קומפוסט לפי הצורך

חלוקת ירקות עונה באביב ובסתיו

חלוקת צמחי תבלין ופרחי עונה לאורך כל השנה לפי מלאי המשתלה העירונית

הדרכה והשתלמויות

3. לספק פרסום שוטף באתר העירייה על האפשרות של הקמת גינות כנ"ל ופרסום ארועים באמצעות הדובר.

4. להפיץ את המידע בשטח ע"י מנהלי הרבעים, העובדים הסוציאליים המרכזים הקהילתיים ועוד, על התמיכה בהקמת גינות וגיבוש קבוצות תושבים לפעילות- בשכונות בהן האוכלוסיות מתקשות בכך.

5. הקמת קהילת פעילים בעיר, תמיכה והעצמה של התושבים הפעילים בגינות ע"י ארגון ארועים, מפגשים, הכשרה בנושאי עבודה עם קהילה, גינון בר-קיימא, איכות סביבה ועוד, במידה ויידרש.

שלבי ההקמה של הגינה הקהילתית על-ידי קבוצת פעילי הגינה

1. התגבשות והתכנסות של מספר פעילים, הבוחרים שטח מתאים ופונים לאחראית חינוך והסברה סביבתית ברשות לאיכות הסביבה לבירור ייעוד השטח או בבקשה לאתר עבורם שטח מתאים, לאחר מכן הטיפול עובר לרכזת הגינות הקהילתיות שבודקת עם אגף שפ"ע את סטטוס השטח ומעבירה את מפרט הצרכים של הגינה.
2. חלוקת אחריות ותפקידים בקרב חברי הקבוצה. לקיחת אחריות אישית על ידי מספר פעילים היא חיונית להתפתחותה של הגינה.
3. פרסום והסברה בשכונה לגיוס פעילים שותפים בגינה המיועדת ובחינת האפשרות לקשור מוסדות קהילתיים שותפים לגינה ויצירת קשר עם מנהלת הרובע.
4. על יוזמי הגינה לקיים מפגשים חברתיים במסגרת הגינה למשך כחודשיים ללא תשתיות כדי למסד את המפגשים ולגבש את הקבוצה. תקופה זו מאפשרת הן לפעילים והן לעירייה לברר את מידת המחויבות של גרעין פעילים האם מתקיים התנאי של מאסה קריטית להתפתחותה של הגינה. המפגשים יערכו במקום המיועד לגינה ביום קבוע במשך שעות לפחות ובמפגשים הם יגבשו חזון משותף, יקבלו החלטה על אופי הגינה, ילמדו את הנושא על-ידי הזמנת מומחים מקומיים שיגיעו בסיוע המדריכה, יתכננו את שלבי ההקמה של הגינה, יבקרו בגינות קהילתיות ותיקו ועוד. הרכזת העירונית תלווה את הפעילים באופן סדיר ותנחה אותם כנדרש בשלב זה.
5. לפני החיבור למערכת השקיה הפעילים יבצעו בשטח מספר פעולות בתחום התשתיות:

עיד ללא הפסקה

א. טיוב הקרקע

ב. הכנת מתחם קומפוסט

ג. הפיכת האדמה והכנת ערוגות.

6. ייזום ארועים בגינה כבר בשלב התכנוני להקמתה, סיור בגינה קיימת ועוד. זהו שלב המבטיח התגבשותה של קבוצת פעילים וסביבה מעגל שותפים לארגון פעילויות בגינה.

המבנה הארגוני והנהל העירוני (ראו תרשים זרימה מצ"ב)

1. הרשות לאיכות סביבה וקיימות - מרכזת את התוכנית בעירייה ומספקת הדרכה מקצועית וכן ליווי מקצועי של תהליך ההקמה של הגינה והפעילות בה. ברשות מועסקת רכזת גינות קהילתיות, המשמשת גם כמדריכה מקצועית. הרשות אחראית גם לייזום הגינות בעיר ולפתרון בעיות המתעוררות בהן ולתאום בין כל אגפי העירייה (להלן בסעיפים הבאים) ולקידום פתרונות לצרכים המתעוררים.

אגף שפ"ע – מספק:

אישור שטח לפעילות, מקור מים והשקיה, צמחיה מהמשתלה העירונית, כלי עבודה בסיסיים, ציוד השקיה וקומפוסט מוכן בהתאם לאישור האגף.

פירוט שלבי העבודה בהדרכת הרכזת העירונית

בחירת השטח להקמת גינת תועלת

- ייבדק ייעוד השטח: אגף שפ"ע יבצע את הבדיקה.
- יוחלט על גודל השטח.
- יועדף שטח עם שמש מלאה או לפחות צל חלקי- אלו תנאים חיוניים לגידול מגוון רב של שתילים (ובמיוחד צמחי תבלין וירקות)
- יועדף שטח מישורי לצורך נוחות העבודה.

מדידת השטח ואיסוף נתונים

יש לסמן מיקומו של מקור מים לגינה.

מכיוון שמדובר בגינה אקולוגית יש לבדוק את מגוון המינים הקיים בשטח: האם יש במקום קני נמלים, צמחי בר, זוחלים, חלזונות, חי מתחת לאבן ולשמר אותם. כדאי לבדוק את השטח בשעות שונות ולצפות בו על מנת למפות אותו מבחינת אורגניזמים והאם בגינה עוברים בעלי חיים- אם כן יש לשמור על המעברים לאותם בעלי חיים.

יש לבדוק מהו טיב הקרקע, האם היא ראויה לשתילת גינה? האם יש פסולת בניין במקום?

עיד ללא הפסקה

תכנון הגינה

תכנון נכון לפני הקמת הגינה יאפשר ניצול נכון של השטח תוך יצירת אזורי פעילות מגוונים
תכנון סופי כולל את מפת השטח במבט- על, כולל תכנית צמחיה ותכנית השקיה.

על מפת הצמחיה יופיע מיקום מדויק של צמחים. הצמחים ימוספרו, בטבלה מצורפת יפורטו שמות הצמחים, כמויות, גדלים ומרווחי שתילה.

שיקולים בתיכנון

השיקולים בתכנון הם רבים. הקבוצה צריכה לקבל החלטות עקרוניות:

מי יבצע את ההקמה? מי יטפל באחזקה השוטפת? מה יהיו איזורי הפעילות?

בשלב התיכנון יש לקחת בחשבון את הדברים הבאים:

למי מיועדת הגינה?

האם לתכנן שבשטח הגינה פינת ישיבה והיכן?

אילו מתקנים רוצים שיהיו בשטח? ספסלים/שולחנות פיקניק/גדר...

בעת התכנון לבדוק היכן קיימת תאורה ובקרבתה למקם פעילויות המצריכות תאורה.

יש לזכור שישנם מינים של בעלי חיים, שתאורה יכולה להפריע לפעילותם.

יש לתכנן שבילים למניעת דריכה בערוגות

יש להעדיף חומר טבעי לחיפוי השבילים

האם רוצים להסתיר רחוב או בניין מכווער? (יש לתכנן עצים או שיחים מטפסים)

האם הגינה צופה אל נוף פתוח אותו לא כדאי להסתיר? (נתכנן צמחיה נמוכה במקום זה)

מהם כיווני הרוחות(האם יש רוח חזקה מכיוון הים)?

היכן יאוכסנו כלי העבודה לטיפול בגינה, האם בשטח יוצב ארון או במקום אחר?

האם מעונינים להקים אזור הנבטה?

עיצוב שטח הגינה

רצוי להכין סקיצה לפי המידות שנלקחו (נוח לעבוד לפי קנה מידה של 1:100)

עיד ללא הפסקה

יש לסמן את כיוון השמיים: צפון

בעצוב הגינה יש להחליט אם צורתה תהיה סימטרית או שקויה יהיו מתעגלים וזורמים

הצורה המלבנית היא צורה חקלאית

תכנון צמחיה

יש להתאים את הצמחיה לאזור האקלימי, כולל התיחסות נקודתית, כגון: מיקום ליד הים.

יש לתכנן זריעה או שתילה ביחס לעונות השנה

יש לשלב צמחים ולהתאים למקום הנכון מבחינת צל/צל חלקי/שמש מלאה

גבוהים/נמוכים/משתרעים

אם קיים עץ בוגר במקום יש להעדיף שמתחתיו תהיה פינת הישיבה

יש לתכנן ערוגות, ניתן לפי נושאים: פינת ירק

צמחי תבלין

צמחי ארץ ישראל

צמחים חסכוניים במים

נסמן על גבי התכנית את הכניסה לשטח

ניתן לשקול שתילת גדר חיה מגוונת ומגדירה את השטח, זוהי מעטפת ירוקה שתשמש כמסתור וכבית גידול לבעלי חיים, תשמור בפני רוח ותחצוץ חציצה ירוקה עם הסביבה

נמקם עצים וניקח בחשבון את גודלם העתידי ואת היטל הצל שלהם כעצים בוגרים

יש להחליט על עצים לנוי(ולצל) או עצים נותני פרי המתאימים לאזורנו

נסמן שבילים

נסמן פינת ישיבה(מוצלת)

נתכנן אזורים שונים של צמחייה לעידוד מגוון מינים בגינה: שתילת אזור צמחי בר, שתילת צמחים משמשים סביבת חיים לפרפרים וציפורים, נתלה תיבות קינון והאכלה לציפורים ועוד.

נתכנן שתילת מטפסים

נתכנן צמחיה בהדרגה

יש לתכנן צמחים לפי גדלם העתידי, נמוכים לפני גבוהים

עיד ללא הפסקה

יש לשלב בגן את "שומרי הגן"- צמחים המועילים למניעת פגעים ומזיקים(הריחות שהם מדיפים מרחיקים מזיקים) כגון: טגסט, טופח ריחני, שום, ציפורני חתול, לענה שיחנית(שיבא),וינקה, .

יש להפריד ערוגות של צמחים חסכני מים ובזבזני מים(בזמן תכנון מערכת ההשקיה תינתן לכל ערוגה כמות המים שמתאימה לה)

יש להעדיף מגוון גדול של צמחים (בגינה "רגילה" יוצרים רצף ויזואלי על ידי בחירה של סוג אחד של צמח)

יש להעדיף צמחים מקומיים (צמחי הבר של האזור יהיו חזקים ועמידים יותר)

כדאי לוודא שלצמחים שנבחרו אין תכונות בעיתיות. כגון: קוצים, שורשים אגרסיביים, צמחים גורמי אלרגיה

נשאר בשטח הגינה תילי נמלים/עשביה וכל גורם אקולוגי אחר עליו החלטנו לשמור

מדשאה- בגינה הקהילתית לא נתכנן מדשאה, משום שהיא צורכת מים.

התחייבות חברי הקבוצה לפעול על פי הנוהל העירוני תל אביב יפו

1. ידוע לנו כי הגינה הקהילתית _____, תפעל על פי הנוהל העירוני המפורט לעיל.

2. אנו מאשרים בשם כל פעילי הקבוצה, כי קראנו את הנוהל ויידענו את הקהילה לפעול בגינה לפי הנוהל העירוני של עיריית תל-אביב - יפו.

על החתום רכז הגינה בשם כל חברי הקבוצה

עיריית ת"א-יפו

עיד ללא הפסקה

הרשות לאיכות סביבה וקיימות

חטיבת התפעול אגף שפ"ע

אישור על קבלת ציוד

אנו, רכז ופעילי הגינה, אחראים על פריטי הציוד, כולל נזק או אובדן שיגרם לכלים אלה. אנו מאשרים, שאנו מודעים לכך, שקבלת הציוד היא חד פעמית ועלינו לרכוש כל פריט ציוד שיצא מכלל שימוש. אנו מאשרים גם, שעלינו לדאוג לתקינות הציוד ולתחזוקתו.

החתמה על ציוד לגינה קהילתית:

1טוריה

1מגרפה

1מקלטר

1את חפירה

1קלשון

על החתום

רכז הגינה – תאריך:

פעילי הגינה - תאריך:

עיד ללא הפסקה

מסמך התחייבות חברי הקבוצה לפנות את שטח הגינה אם יידרשו לכך

1. ידוע לנו כי הגינה הקהילתית באתר _____, מוקמת על קרקע שעשויה לשמש לבניה בעתיד ועל כן ייתכן ויהיה צורך לפנותו.
2. אנו מאשרים בשם כל פעילי הקבוצה, כי אנו, פעילי הגינה המובילים, מקימים גינה זו מתוך הידיעה שקיימת האפשרות, שנצטרך להפסיק את פעילותנו באתר זה.
3. כל פעילי הקבוצה כיום וכל אלה שיהיו פעילים בעתיד, מתחייבים לפנות את השטח כנדרש, אם וכאשר נקבל על כך הודעה מעיריית תל-אביב – יפו.

על החתום בשם כל חברי הקבוצה

עיד ללא הפסקה